

ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ

ЦЭРГИЙН АЛБА ХААГЧИЙН ХООРОНДЫН ХАРИЛЦАА

16. Цэргийн алба хаагчийн хоорондын харилцаа нь нэгтгэн удирдах, харилцан хүндэтгэх зарчимд тулгуурлана.

17. Цэргийн алба хаагч нь албан тушаал, цолны эрэмбээр нэг нь нөгөөдөө захирагч буюу захирагдагч байна.

Захирагч нь захирагдагсаддаа үүрэг, тушаал өгч, түүний биелэлтийг шалгах эрхтэй.

18. Цэргийн алба хаагчийг цэргийн албаны хувьд захирч байгаа захирагч нь шууд захирах дарга болно.

Захирагдагчийн хамгийн ойр шууд захирах даргыг шадар захирах дарга гэнэ.

19. Цэргийн алба хаагч нь албан тушаал, цолны эрэмбээр нэг нь нөгөөдөө ахлах болон бага цолтон байна:

19.1. **дээд офицер нь** ахлах, дунд офицер, ахлагч, сонсогч, түрүүч, байлдагчийн;

19.2. **ахлах офицер нь** дунд офицер, ахлагч, сонсогч, түрүүч, байлдагчийн;

19.3. **дунд офицер нь** ахлагч, сонсогч, түрүүч, байлдагчийн;

19.4. **даргалах албан тушаалын ахлагч нь** ахлагч, сонсогч, түрүүч, байлдагчийн;

19.5. **гүйцэтгэх албан тушаалын ахлагч нь** сонсогч, түрүүч, байлдагчийн;

19.6. **түрүүч нь** байлдагчийн хувьд ахлах цолтон болно.

20. Цэргийн ахлах цолтон нь бага цолтноос цэргийн нийтлэг дүрмийг мөрдөх, нийгмийн дэг журам сахих, биеэ соёлч боловсон авч явахыг шаардана.

Бага цолтон нь ахлах цолтны тавьсан шаардлагыг биелүүлнэ.

21. Албан тушаал, цолны эрэмбээр адил цэргийн алба хаагчид хамтарч үүрэг гүйцэтгэх үед захирагч /дарга/ ахлаачийг тогтоож өгнө.

ТУШААЛ, ҮҮРЭГ ӨГӨХ, БИЕЛҮҮЛЭХ

22. Захирагчаас захирагдагч нарт хандан, тодорхой ажиллагааг заавал биелүүлэхийг шаардсан тушаалыг амаар, бичгээр өгнө.

22.1. Бичгээр өгсөн тушаал нь захирагч нараас нэгтгэн захирах эрхийн дагуу гаргаж байгаа шийдвэр мөн.

22.2 Төрийн цэргийн байгууллагын дарга, захирагчаас амаар өгсөн тушаалыг нэн даруй албажуулна.

22.3 Салбар, салаа, тасаг /тоот/-ийн захирагчаас амаар өгсөн тушаалыг “Тушаал бүртгэх дэвтэр”-т бичиж тэмдэглэнэ.

22.4 Захирагч өгсөн тушаалын хариуцлагыг хуулийн өмнө биечлэн хариуцна.

22.5 Тушаал ойлгомжтой, тодорхой, биелэгдэх үндэслэлтэй байна.

23. Тушаал биелүүлээгүй нь эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй бол сахилгын шийтгэл оногдуулна.

24. Цэргийн алба хаагч нь захирагчийн өгсөн тушаалыг цаг хугацаанд нь заавал биелүүлнэ. Тушаал биелүүлсэн тухайгаа тушаал өгсөн захирагч болон

шууд захирах даргад илтгэнэ.

25. Тушаалыг захирах дарааллаар өгнө. Ахлах дарга, захирагч ажлын шаардлагаар шууд болон шадар захирах даргыг алгасаж тушаал өгч болно.

Цэргийн алба хаагч тушаал /үүрэг/ авмагц **“Гүйцэтгэе”** гэж хариулаад биелүүлж эхэлнэ.

26. Захирагч /дарга/, цэргийн албан хаагчид үүрэг өгч **“Ойлгосон уу”** гэхэд **“Ойлголоо”** гэж хариулна. Харин салбар, нэгжийн жагсаалд хандсан бол **“Тийм”** гэж нэгэн зэрэг хариулна.

27. Цэргийн алба хаагч тушаал, үүрэг биелүүлэх явцад өөр ахлах дарга тушаал, үүрэг өгвөл, өмнөх даргаас авсан тушаал, үүргийн талаар илтгэнэ.

Хэрэв сүүлд тушаал, үүрэг өгсөн захирагч /дарга/ үүргийг нэн даруй гүйцэтгэхийг шаардвал түүнийг нь биелүүлнэ. Сүүлд тушаал, үүрэг өгсөн захирагч /дарга/, анх тушаал, үүрэг өгсөн даргад энэ тухайгаа биечлэн мэдэгдэнэ.

28. Захирагдагч нь захирагчдаа албан үүргийн хувьд үг дуугүй захирагдана.

ЦЭРГИЙН ЁСЛОХ, ХҮНДЛЭХ АЖИЛЛАГАА

29. Цэргийн ёсолгоо нь цэргийн алба хаагчийн мэндчилгээ бөгөөд хүндэтгэл, харилцааны соёлын илэрхийлэл мөн.

30. Цэргийн алба хаагч дараах тохиолдолд ёсолж, хүндэтгэл илэрхийлнэ:

30.1. Төрийн туг, Бүх цэргийн Их хар сүлд, Төрийн ёслолын Цэргийн цагаан туг, Зэвсэгт хүчний Жанжин туг, Төрийн цэргийн байгууллагын туг, цэргийн ангийн байлдааны туганд;

30.2. Эх орныхоо эрх чөлөө, тусгаар тогтнолын төлөө дайн, байлдаанд амь үрэгдсэн дайчдын болон төр, цэргийн гарамгай удирдагчдын хөшөө, дурсгалын цогцолборт хүндэтгэл илэрхийлэх ёслолын үед;

30.3 цэргийн жагсаалд;

31.4.цэргийн салбар дагалдан яваа оршуулгын цуваанд;

32. Хүндэтгэлийн ажиллагаанд толгой мэхийн хүндэтгэл илэрхийлэх бол заавал ёсолгоог буулгаж, малгайг авсан байна.

33. Цэргийн анги дараах албан тушаалтныг хүндэт харуултай жагсаж угтан авна:

33.1. Монгол Улсын Ерөнхийлөгч, Зэвсэгт хүчний ерөнхий командлагч;

33.2. УИХ-ын дарга;

33.3. Монгол Улсын Ерөнхий сайд;

33.4. Батлан хамгаалахын

сайд; 33.5 ЗХЖШ-ын дарга.

34. Цэргийн анги дараах албан тушаалтныг жагсаж угтан авна:

34.1. Хил хамгаалах, Дотоодын цэргийн болон Онцгой байдлын асуудал эрхэлсэн засгийн газрын гишүүн;

34.2. ХХЕГ, ОБЕГ-ын дарга, ДЦ-ийн командлагч;

34.3. Төрлийн цэргийн командлагч нар;

34.4. ЗХЖШ /ХХЕГ, ОБЕГ/-ын даргын, Дотоодын цэргийн командлагчийн цогцолбор, төрлийн цэргийн командлалын болон төгсөлтийн шалгалт удирдахаар томилогдсон даргад;

35. ЗХЖШ /ХХЕГ, ОБЕГ/, Дотоодын цэргийн командлал, Төрлийн цэргийн

командлал /ХЗЦК, АЦК/-аас цогцолбор шалгалтын бүрэлдэхүүн ирэхэд ангийн бие бүрэлдэхүүн жагсан угтаж, хөгжимд “Угтах марш” тоглоно.

Дээр дурдсан албан тушаалтанд захирагч “Бригад /хороо, отряд, анги, батальон, рот, застав **НОМХОН, Зэрэгц-БАРУУН ТИЙШ /ЗҮҮН ТИЙШ, ДУНДАА**” гэж командлаад угтан очиж илтгэнэ.

36. Энэ бүлгийн 34.1-д заасан албан тушаалтан ирэхэд байлдааны туг гарахгүй, 34.2, 34.3, 34.4-т заасан албан тушаалтан ирэхэд байлдааны туг гарна.

37. Байлдааны тугтай жагссан үед илтгэл өгөхдөө ангийн хүндэт нэр, шагнагдсан одон, жинхэнэ нэр дугаарыг бүрэн хэлнэ: **“Эрхэм хошууч генералд ..... одонт, ...-ын нэрэмжит, мотобуудлагын ..... дугаар бригад /хороо, отряд, тусгай батальон/ жагсаалын үзлэгт бэлэн жагссан. Бригад /хороо, отряд, тусгай батальон /-ын захирагч хурандаа .....”**

Байлдааны туг гараагүй үед **“.... дугаар анги /нэгтгэл/”** гэж илтгэнэ.

38. Цэргийн анги, салбар жагсаалаар яваа үед захирагч илтгэл өгөхгүй, зөвхөн команд өгнө.

39. Цэргийн анги, салбар нь жагсаалаар зөрж өнгөрөхдөө командаар харилцан ёсолж хүндэтгэнэ: **“Рот, НОМХОН, Зэрэгц-БАРУУН /ЗҮҮН/ ТИЙШ”**

40. Хоёр цэргийн алба хаагч зөрж өнгөрөхдөө хараа гаргаж, харилцан ёсолно.

41. Ахлах дарга болон шалгалт, шалган туслах ажлын бүрэлдэхүүнийг ирэхэд ангийн захирагч **“НОМХОН”** команд өгч илтгэнэ.

Энэ командаар бие бүрэлдэхүүн, ирсэн даргын зүг эргэж харан “Номхон” зогсолтод шилжинэ. Жагсаалын гадна байгаа цэргийн алба хаагчид байран дээрээ ёсолж зогсоно. Захирагч нь шалгалтын бүрэлдэхүүний даргыг угтан очиж илтгэнэ. Илтгэл авсан дарга **“БОЛНО”** команд өгнө.

42. Хичээл, сургууль, чөлөөт цаг, хурал зөвлөгөөний үед ахлах даргад зөвхөн мэдэгдэнэ. Ахлах дарга орж ирэхэд удирдаж байгаа, эсхүл түрүүлж харсан цэргийн алба хаагч бусдад хандаж: **“АНХААР”, “БОС”-“НОМХОН”** командуудыг дараалан өгч, илтгэж мэдэгдэнэ.

43. Захирагчийг ирэхэд ангийн жижүүр илтгэл өгнө. Захирагчийн эзгүйд түүнийг тушаалаар орлож буй орлогчид илтгэнэ. Ангид ахлах даргыг байхад бага тушаалтанд илтгэл өгөхгүй, зөвхөн танилцуулж мэдэгдэнэ.

43.1. Анги, салбарт дараах тохиолдолд команд өгөхгүй, зөвхөн илтгэж мэдэгдэнэ:

43.2. ангид **“Түгшүүр”, “Цугларалт”** дохио зарласан үед;

43.3. тактикийн хээрийн сургууль, байлдааны буудлага, жолоодлого, нислэг, дадлага, маршийн явцад, КШС, КШХС, цугларалт, дадлага, бэлэн байдлын үзлэгийн үед;

43.4. удирдлагын байр, холбооны зангилгаанд ажиллаж байгаа болон байлдааны жижүүрлэлтийн үүрэг гүйцэтгэж байх үед;

43.5. галын зааг, галт байранд буудлага /харвалт/ хийж байх үед;

43.6. гамшиг, аюулт үзэгдэл, ослын голомтод үүрэг гүйцэтгэх

үед; 43.7. эрүүл мэндийн төв, засвар, лабораторийн байранд;

43.8. спортын уралдаан, тэмцээн, урлаг, уран сайхны тоглолтын үед;

43.9 хооллох заал, халуун ус, бие засах газарт;

43.10. амрах дохио өгснөөс босох дохио өгөх хүртэлх хугацаанд.

44. Захирагч буюу ахлах цолтон жагсаалын өмнө ирээд **“Эрхэм нөхдийн амрыг эрье”** гэж мэндлэх ба явахдаа **“Эрхэм нөхөд баяртай”** гэж хэлэхэд цэргийн алба хаагч нь дараах байдлаар хариулна: **“Эрхэм хурандаагийн амрыг эрье”, “Эрхэм хурандаа баяртай”**.

45. Захирагч нь албаны хувьд сайшаал хүртээх буюу баяр хүргэвэл цэргийн алба хаагч нь **“Монгол Улсын төлөө зүтгэе”** гэж хариулна. Хэрэв захирагч цэргийн анги, салбарт баяр хүргэвэл, анги, салбарын бие бүрэлдэхүүн гурвантаа **“Урай”** цуурайтуулна.

ЗАХИРАГЧИД ИЛТГЭХ, ТАНИЛЦУУЛАХ

46. Цэргийн ангид ирсэн ахлах даргад ангийн захирагч илтгэж танилцуулна. Ахлах дарга бусад албан тушаалтантай шууд харьцвал тэд албан тушаал, цэргийн цол, нэрээ хэлж мэдэгдэнэ.

47. Цэргийн алба хаагч ахлах дарга, ахлах цолтонд хандаж **“Эрхэм..... / хошуучид/ илтгэе”** гэж хэлээд **“Илтгэ”** гэх зөвшөөрөл авсаны дараа хандсан зорилго, шалтгааныг товч, тодорхой илтгэнэ.

48. Цэргийн алба хаагч нь дараах тохиолдолд шууд ба шадар захирах дарга, мэргэжлийн шууд удирдлагын даргад илтгэж мэдэгдэнэ:

48.1 албан тушаалд томилогдсон;

48.2 албан тушаал буурсан;

48.3 албан тушаалаа хүлээлгэн өгсөн;

48.4 тушаал, үүрэг биелүүлсэн;

48.5 сургууль, дамжаанд суралцсан;

48.6 гадаадад болон өөрийн оронд тусгай үүрэг гүйцэтгэсэн;

48.7 цэргийн цол өөрчлөгдсөн;

48.8 одон, медаль, бусад шагналаар шагнагдсан;

48.9 албан томилолт, амралт, чөлөөгөөр, эмчилгээнд явах буюу эргэж ирсэн.

49. Цэргийн алба хаагч нь захирагчид танилцуулахдаа өөрийн албан тушаал, цэргийн цол, нэр, танилцуулах шалтгаанаа хэлнэ: **“Эрхэм хошуучид. “Мотобуудлагын нэгдүгээр ротын захирагч ахмад ..... ЗХЖШ-ын даргын 20 .. оны ... дугаар тушаалаар ахмад цол олгогдсоныг илтгэе”**. /амралт, албан томилолтоор явах үед, эмчилгээний хугацаанд, ЭДА-нд үүрэг гүйцэтгэх үед гаргасан зөрчилгүй/.

50. Шалгалтаар ирсэн албан тушаалтан нь ангийн захирагчтай адил буюу ахлах цолтой байвал ангийн захирагч түүнд илтгэж, танилцуулна. Хэрэв шалгагч нь ангийн захирагчаас бага цолтой бол захирагчид өөрийгөө ямар ажлаар явж байгаагаа танилцуулна.. Захирагч нь шалгагчид өөрийн орлогч нар, ангийн ахлагч болон холбогдох албан тушаалтныг танилцуулна.

51. Шалгагч салбарт ирэхэд салбарын захирагч түүнийг угтан очиж илтгэнэ.

Шалган зааварлах ажил явуулж байх үед ахлах дарга ирвэл ангийн захирагч түүнд илтгэх бөгөөд харин шалгагч танилцуулж мэдэгдэнэ.

52. Шалгагч нь шалгасан ажлын дүн, өгсөн үүрэг даалгаврын тухай ангийн захирагчид танилцуулж мэдэгдэнэ.

ЦЭРГИЙН АЛБА ХААГЧИЙН ЭЕЛДЭГ ЗАН ХАРЬЦАА, БИЕЭ АВЧ ЯВАХ ТУХАЙ

53. Цэргийн алба хаагч нь төлөв даруу, хүлээцтэй, соёлч боловсон байж, цэргийн албаны нэр хүндийг хамгаалж явна.

Цэргийн алба хаагч нь хоорондоо харьцахдаа бие биенээ **“Та”** гэж хүндэтгэнэ.

Ахлах дарга захирагдагч нартайгаа харьцахдаа тэднийг цэргийн цол, нэрээр нь дуудна. Зөвхөн цолоор дуудвал, өмнө нь **“Эрхэм”** гэсэн үг хэлнэ: **“Байлдагч .....”, “Эрхэм байлдагч”**.

54. Цэргийн алба хаагчид хоорондоо албан хэргээр харьцахдаа албан тушаалын нэрээр бус, зөвхөн цэргийн цол, цэргийн алба хаагчийн нэрээр дуудаж харилцана.

“Эрхэм” гэдэг үгийг цолны өмнө нэмж хэлнэ: **“Эрхэм түрүүч”, “Эрхэм дэд хурандаа”**.

55. Хүндэтгэлийн харилцаанд нийтлэг хэрэглэгддэг зарим үгийг цэргийн цол буюу нэрийн өмнө хэрэглэж болно: **“Ноён хурандаа”, “Эрхэмсэг хатагтай”, “Хатагтай, Ноёд”** гэх мэт.

56. Цэргийн алба хаагч тушаал өгөх, авах, илтгэл өгөхдөө жагсаалын үндсэн зогсолтоор зогсоно. Цэргийн алба хаагч илтгэл өгөх, авахдаа ёсолж, дуусмагц ёсолгоог буулгана. Хэрэв **“НОМХОН”** команд өгсөн бол **“БОЛНО”** командаар ёсолгоог буулгана.

57. Цэргийн алба хаагч захирагч буюу ахлах цолтны дэргэд бусадтай харьцахдаа ахлах цолтноос зөвшөөрөл авна: **“Эрхэм хурандаад, ахмад .....-тай /ахмадтай/ харьцахыг зөвшөөрнө үү”**.

Цэргийн алба хаагч албан тушаалтантай харьцаж дуусаад буцаж явах зөвшөөрлийг сүүлд харьцсан албан тушаалтнаас авна.

58. Цэргийн алба хаагч нь захирагч буюу ахлах даргаас үүрэг аваад **“Ойлголоо”** гэж хариулах ба захирагч, ахлах даргын асуултад чөлөөтэй хариулж, санал бодлоо илэрхийлнэ.

59. Цэргийн алба хаагч нь хоорондоо харьцахдаа зүй бусаар харилцах, зохимжгүй үг хэллэг, хараал, хоч нэр хэрэглэхийг хориглоно.

60. Цэргийн алба хаагч нь цэргийн дүрэмт хувцас, хэрэглэлийг “Цэргийн дүрэмт хувцас өмсөх дүрэм”-ийг баримтлан, цэвэр, үзэмжтэй өмсөж, хэрэглэнэ.

61. Офицер, ахлагч, цэргийн гэрээт алба хаагчид албаны болон хээрийн дүрэмт хувцас, хэрэглэлийг зөвхөн албан үүргээ гүйцэтгэх үедээ өмсөж, хэрэглэнэ. Ажлын бус цагаар, албан үүргээ гүйцэтгээгүй үед дүрэмт хувцас, хэрэглэлийг өмсөж, хэрэглэхийг хориглоно.

62. Цэргийн алба хаагчид хоёулаа зэрэгцэн явах үед ахлах цолтой нь баруун гар талд нь явна.

63. Цэргийн алба хаагч нь албан үүргээ гүйцэтгэж байхдаа, мөн ангийн байрлалаас гадуур цэргийн дүрэмт хувцастай явах үедээ бие биедээ хараа гарган ёсолж мэндчилнэ.

64. Цэргийн алба хаагчид уулзахдаа ёсолж, **“Амрыг эрье”** гэж мэндчилнэ.